

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-XVI/2
26.12.2013. године

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, одржаној дана 26.12.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: СРПСКА ЕЛИТА ИЗ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ У ПОЛИТИЧКОМ ЖИВОТУ КРАЉЕВИНЕ СХС/ЈУГОСЛАВИЈЕ 1918-1941, кандидата мр Драга Мاستиловића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 24.02.2009. године.

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Василије Гвозденовић

Факултет Филозофски
04/1-2 бр.6/2423
(број захтева)
27.12.2013.
(датум)

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Веће научних области
друштвено-хуманистичких наука
(Назив већа научних области коме се захтев упућује)

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Драге (Вукота) Мاستиловића
(име, име једног од родитеља и п

КАНДИДАТ Драга (Вукота) Мастиловић
(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под
насловом:

Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије

(1918-1941)

Универзитет је дана 19.03.2009. својим актом под бр 426-1/X/16 дао сагласност на
предлог теме докторске дисертације која је гласила: _____

Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије

(1918-1941)

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Драге (Вукота) Мастиловића
(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 26.09.2013. одлуком факултета под бр 1217/1-XVI/6 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Љубодраг Димић	редовни проф.	историја	Филозофски ф.
2. др Мира Радојевић	доцент	исто	Филозофски ф.
3. др Гордана Кривокапић	виши научни сарадник	исто	ИСИ
4. др Софија Божић	виши н.сарадник	исто	ИСИ

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 26.12.2013.

Прилог:

1. Извештај комисије са предлогом
2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја
3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

Наставном и научном већу

Филозофског факултета

Београд

Изабрани одлуком Наставног и научног већа Филозофског факултета у Београду у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације **„Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918-1941)“** кандидата мр Драга В. Мاستиловића, имамо част да поднесемо следећи

РЕФЕРАТ

Општи подаци о кандидату

Колега Драга В. Мастиловић припада најмлађој генерацији историчара. Рођен је 26.10.1974. године у Гацком. Основну и средњу школу завршио је у месту рођења. После окончаног рата у Босни и Херцеговини, у коме је од 1992. до 1996. учествовао као борац Војске Републике Српске, уписао се септембра 1997. на Катедру за историју Филозофског факултета на Палама. Студије је завршио 2002. одбравивши са успехом рад **„Јунски устанак у Херцеговини 1941“**. Постдипломске студије је уписао на Катедри за историју Југославије Филозофског факултета у Београду и окончао их 2007. одбравивши стручно високо вредновани рад **„Политичке, економске и културне прилике у Херцеговини 1918-1929“**. Магистарски рад је објављен као посебна монографија. Тему докторске дисертације **„Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918-1941)“** пријавио је 2008. године.

У годинама 1996-2003. колега Мастиловић је био запослен у ТЕ Гацко. После завршених студија запослен је 2003. у звању асистента, а од 2008. вишег асистента, на Катедри за историју Филозофског факултета Пале.

Колега Мастиловић је један од најплоднијих младих историчара. До сада је самостално објавио једну монографију и једну студију, као коаутор једну монографију, један уџбеник историје за средње школе, три књиге у којима је као коаутор био приређивач и тридесет научних и стручних радова. Колега Мастиловић је учествовао на више међународних научних скупова историчара. У до садашњем опусу доминирају радови који се тичу политичке историје, али има и текстова посвећених историји друштвеног живота, културној и просветној историји, историји институција, теорији историје, историји историографије. Остварени резултати, који завређују највише поштовање, постигнути су захвањујући фанатичном раду и посвећености послу којим се бави.

Предмет и циљ дисертације

Тема **„Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије 1918-1941“** до сада није била предмет истраживачке пажње историчара професионално посвећених изучавању историје југословенске државе. Истраживање друштвених елита тек последњих година постаје тема о којој пишу историчари са наших

простора. У постојећим, не тако бројним радовима, аутори чешће скрећу пажњу на „теоријске моделе“ који дефинишу место и улогу елите у историји друштва и државе, док изостају емпиричка истраживања која, у конкретном историјском контексту, нуде поуздане одговоре о положају и улози носилаца политичке, економске, друштвене моћи. То је важило и за Босну и Херцеговину у којој је током прве половине 20. века једна од основних карактеристика јавних радника била чињеница да су они истовремено били интелектуална, културна, научна, политичка и економска елита. Отуда обраду теме чији је циљ био сагледавање места и улоге српских елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије сматрамо научно изузетно важном и потребном, а настојање колеге Мاستиловића да је целовито, свестрано и темељно обради драгоценим.

Колега Мастиловић је пред себе поставио више циљева. Настојао је да понуди ваљан одговор на питања везана за генезу настанка српске елите у Босни и Херцеговини. Истражио је карактеристике грађанства Босне и Херцеговине и скренуо пажњу на особености „младобосанске генерације“. Посебну пажњу је посветио улози српске елите из Босне и Херцеговине у процесу стварања југословенске државе. Размотрио је позицију коју је српска елита из Босне и Херцеговине задобила у новоствореној Краљевини СХС и њене поларизоване политичке визије. Међу постављеним циљевима на која је ово истраживање дало одговор, било је и утврђивање подела и политичког прегруписавања српске елите из Босне и Херцеговине око важних државних питања – уставног, аграрног, националног, економског, културног. Успешно је остварен и циљ да буде сагледана и критички вреднована улога српске елите из Босне и Херцеговине у годинама диктатуре, времену обележеном влашћу Милана Стојадиновића, годинама у којима је светски рат најдиректије утицао на решавање „хрватског питања“ и политичка дешавања у Југославији.

Докторска дисертација **„Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918-1941)“** превасходно је заснована на богатој изворној грађи похрањеној у Архиву Босне и Херцеговине – Сарајево (9 архивских фондова и збирки), Архиву САНУ (6), Архиву Херцеговачко-Неретвљанске жупаније/кантона – Мостар (4), Архиву Југославије (5), Архиву Републике Српске – Бања Лука (4), Народној библиотеци Србије (1). У питању је претежно грађа државне провенијенције, али и документација из приватних колекција – садржајно богата, детаљна и аналитична, по типу разноврсна (извештаји, записници, писма, статистике, биланси, елаборати, материјали...). Количина истражене грађе је захтевала време и велики истраживачки напор, али је омогућила темељно и свестрано сагледавање појаве какву представља српска елита Босне и Херцеговине и њена улога у политичком животу југословенске краљевине (1918-1941). Значајан проблем са којим се колега Мастиловић суочио представљала је делимична очуваност појединих архивских фондова и збирки. Дужну пажњу кандидат је посветио објављеним изворима (51 том). Од посебне важности за обраду теме били су мемоарски списи и дневничке белешке истакнутих јавних радника у којима је остало забележено мноштво драгоцених детаља који сведоче о времену, атмосфери, актерима и догађајима (78 списа дневничког и мемоарског карактера). Подједнак темељно истражене су и штампа и периодика (38 наслова). Њихови садржаји најдиректније су уткани у садржај докторске дисертације. Сигуран узор и инструктивни путоказ за своја истраживања колега Мастиловић је нашао у постојећој историографској, социолошкој, правној литератури и публицистици (137 наслова). Укрштањем коришћених историјских извора

архивског порекла, штампе, периодике, литературе аутор је досегао висок степен истражености теме, а тиме и завидан историографски резултат.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Своја истраживања Колега Мاستиловић је засновао на више истраживачких питања и хипотеза. Занимало га је у којој је мери политички ангажман повезивао различите типове српских елита у Босни и Херцеговини. Настојао је да идентификује посебности које су одликовале различите политичке генерације Срба у Босни и Херцеговини. Покушао је да да одговор на питање које се све категорије грађана могу сматрати елитом у патријархалном друштву југословенске краљевине, а посебно у Босни и Херцеговини. Још једна од важних хипотеза, на коју је кандидат настојао да да научни одговор, тичала се утврђивања утицаја којима је управа Аустро-Угарске „обележила“ српску елиту из Босне и Херцеговине и њено настојање да се политички и национално профилише. Истраживања су дала и одговор на постојеће претпоставке о образованости, социјалној структури, друштвеној и економској снази, свеукупном ангажману српске елите из Босне и Херцеговине у југословенској држави. Кандидат је понудио и убедљив и на изворима заснован одговор на бројна истраживачка питања и хипотезе које су се тичале улоге, учинка и опредељивања српске елите на преломницама историје међуратне југословенске државе (1918, 1921, 1929, 1935, 1939, 1941).

Садржај дисертације и основни резултати

Докторска дисертација колеге Драга В. Мاستиловића **„Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918-1941)“** има XVIII страна предговора и 990 страна текста (968 страна текста са напоменама и 21 страну пописа извора и литературе). Њену структуру уз предговор, увод, закључак и попис извора и литературе, чини седам маркантних поглавља посвећених формирању и припреми српске елите из Босне и Херцеговине за 20. век, улози у стварању југословенске државе, позиционирању у првим годинама постојања заједничке државе (1918-1921), политичкој делатности у времену југословенског парламентаризма (1921-1929), значају у годинама личног режима монарха (1929-1934), улози у годинама обележеним владом Милана Стојадиновића (1935-1939), политичком учинку у времену „коначног решавања“ хрватског и „отварања“ српског питања (1939-1941). Унутар њих материја је изложена у 27 ужих тематских целина уклопљених у јединствену мисаоно-кохерентну целину. Поглавља су конципирана на тематско-хронолошком принципу и обухватају три хронолошке целине – време припреме за ново доба које почиње 1918. са окончањем Првог светског рата и стварањем југословенске државе, двадесете године 20. века и 30-те године 20. века.

Структура докторске дисертације речито говори о истраживачким проблемима којима је колега Мастиловић посветио пажњу. У уводним деловима рада (Предговор и Увод) аутор се одредио према појму елите и елитизма, његовом разумевању у конкретним друштвено-политичким оквирима Босне и Херцеговине и ужој теми својих истраживања. Критички је вредновао коришћену архивску грађу, мемоаристику, објављене изворе, штампу и периодику, литературу. Уз указивање на „ритмове“ друштвено-историјских токова, јасно је дефинисао оквир, услове и чиниоце који су утицали на генезу српске елите у Босни и Херцеговини. Из тих разлога кандидат је прекорачио хронолошке границе теме, дубински анализирао и приказао процес обликовања српске елите, показао да њено учешће у политичком животу Аустро-

Угарске није схватано као професионално опредељење већ као национална мисија. Његов рад, такође, није био посвећен истраживању делатности политичке елите код Срба из Босне и Херцеговине, већ много шире, политичкој делатности српске елите из Босне и Херцеговине у политичком животу југословенске државе, независно од тога ком типу ове друштвене групе припадали. Истраживање је показало да је од три „развојне нити“ из којих је настала нововековна српска елита у Босни и Херцеговини, поред богатог грађанског трговачког staleжа, највећи утицај и моћ имала интелектуална елита, неупоредиво мањи свештенички staleж, а сасвим скроман потомци ранијих народних првака и старешина. Трговачки staleж, коме се не може одрећи национална свест, заслуге у дугој борби против Аустро-Угарске, улога у формирању националног покрета, пресудно је допринео формирању интелектуалне, културне и политичке елите која ће се супротставити „цивилизаторској мисији“ Беча на Балкану и бити важан чинилац у процесу српског уједињења и формирања југословенске државе.

У првом поглављу докторске дисертације, насловљеном „Припреме за ново доба“ (22-85 стр), колега Мاستиловић је пратио процес стварања нововековне српске елите у Босни и Херцеговини. У том контексту приказао је природу режима који је персонификовао Б. Калај, скренуо пажњу на политичку позадину драматичне промене националне и верске структуре Босне и Херцеговине после 1878, указао на мере и акције власти учињене у циљу гушења националне свести Срба и насилног формирања „босанске нације“. Приказао је настојања власти да сузбију национални покрет, али и нове видове отпора српског становништва и његових елита намерних да очувају свој идентитет. Посебну пажњу је посветио школском питању, рестриктивној политици аустро-угарских власти према Српској православној цркви, гушењу ћирилице, али и убрзаном привредном развоју Босне и Херцеговине, формирању српских културних средишта, изградњи културних институција, започињању борбе за црквено-школску аутономију. У том контексту, анализирајући улогу и значај институције народних старешина, свештенства и трговачког staleжа, колега Мастиловић је дошао до закључка да је сваки од наведених елитних слојева српског друштва одиграо значајну улогу у времену турске власти, али да после 1878. и окупације Босне и Херцеговине од стране Аустро-Угарске политичку и националну борбу превасходно преузима на себе грађански staleж, и у његовим оквирима трговачки слој. У годинама аустро-угарске окупације, под утицајем културно-просветних друштава и националних организација материјално подржаваних од стране грађанства, формиран је у српском народу сасвим нови тип елите. Њу су чинили представници младих нараштаја, образовани на престижним европским универзитетима и училиштима, спремних да на себе преузму одговорност за будућност народа. У њиховим визијама будућност је могла бити реализована, уз остало, националном и политичком борбом против завојевача и њихових амбиција на Балкану, али и уз супротстављање старијој генерацији и њеним методима рада. Из те, у почетку не баш јасно профилисане елите, временом су била формирана два препознатљива опозициона центра. Први од њих чинила је тзв. „херцеговачка група“ окупљена око Николе Стојановића, Василија Грђића, Риста Радуловића и листа „Народ“. Друга опозициона тзв. „крајишка група“, имала је израженији аграрни карактер, а предводио ју је Петар Кочић и део српске елите окупљен око листа „Отаџбина“. Колега Мастиловић је анализирао програме рада оба опозициона центра. Пажњу је посветио настојањима да опозициона акција буде обједињена. Посебно је указао на утицај анексионе кризе из 1908. на развој националног покрета. Оба опозициона центра српске елите, која су се нашла на удару власти, имала су исти идеал – у првој фази обезбеђење аутономије за Босну и Херцеговину, а

затим национално ослобођење и уједињење са Краљевином Србијом и Краљевином Црном Гором у једну зајдничку државу. Настојања српских интелектуалаца средње генерације да европским силама презентују неслагање са анексијом нису дала резултате. Сама анексија продубила је неповерење између Срба и Хрвата у Босни и Херцеговини. У таквим околностима политичке и културно-просветне борбе стасала је и најмлађа „младобосанска генерација“ која је неговала исти национални идеал, али и заговарала револуционарне методе борбе. Аутор је указао на њено социјално порекло, револуционарне узоре, националне идеале, морал, форме националног отпора, спремност на жртву зарад остварења постављених националних циљева. И поред тога што су њени идеолози и предводници Владимир Гађиновић и Димитрије Митриновић имали различите погледе на „српско питање“ и његово решавање у српском или југословенском оквиру, утицај који су имали на више генерација ђачке и студенске омладине представљао је снагу која је плашила Беч. Атентат у Сарајеву извршили су заговорници јужнословенског јединства и југословенског уједињења.

У другом поглављу докторске дисертације, насловљеном „Српска елита из Босне и Херцеговине и стварање Југославије“ (86-195 стр), колега Мاستиловић је указао на више важних чинилаца. Приказао је југословенство више политичких генерација српске елите из Босне и Херцеговине до тренутка започињања Првог светског рата и терор коме су били изложени његови носиоци. Изложио је националне ставове српске елите окупљене око листова „Отаџбина“, „Народ“, „Српска реч“. Указао је на зачетак процеса приближавања српске и хрватске омладине у Босни и Херцеговини, појаву југословенских омладинских удружења, али и омладинских група које су задржале ужа национална опредељења. Колега Мастиловић је проговорио о природи рата који је Аустро-Угарска водила против српског народа. Темељно је обрадио бројне видове страдања Срба у Босни и Херцеговини. Истраживање је потврдило тезу да је прва на удару била српска елита, посебно онај њен део који се бавио просветним, културним, научним питањима и тако утицао на националну свест и идентитет народа. Истраживачку пажњу колега Мастиловић је посветио српској емиграцији са простора Босне и Херцеговине окупљеној око Југословенског одбора. Посебно је истражио „идеолошки заокрет“ учињен 1917. године. У том контексту анализирао је делатност Н. Стојановића, Д. Васиљевића, М. Сршкића и П. Слепчевића, показујући у којој су мери ставови дела тих истакнутих националних радника еволуирали од српства ка југословенству. У том процесу било је више етапа одређених сукобом, а затим и нетрпељивошћу према Н. Пашићу и политици српске владе, али и сарадњом са српском опозицијом, југословенском емиграцијом, европским политичарима и интелектуалцима, масонеријом. Процес ослобађања од идеалистичких ставова, о чему аутор пише у другим деловима дисертације, такође је био дуг. Кандидат је пажњу посветио општим политичким приликама у Босни и Херцеговини у годинама рата 1914-1918. У тим деловима дисертације анализирана је активност везана за место Босне и Херцеговине у преуређеној Хабзбуршкој монархији и делатност политичких фактора у данима распада царства. Пажњи аутора није промакла ни активност представника српске елите у месецима и данима који су претходили југословенском уједињењу. У том делу текста посебно су вредне странице на којима је колега Мастиловић обрадио питање неуспелог директног уједињења Босне и Херцеговине са Србијом (уједињење је прогласило око 80% срезова, али се на то није одлучила и Народна влада у Сарајеву) и реализацију визије јужнословенског уједињења која је искључивала могућност претходног уједињења српског народа. У тим деловима такта расветљена је и улога коју су у процесу уједињења имали А. Шола, В.

Ђоровић, В. Грђића, У. Круља и други истакнути представници српског народа, а указано је и на последице које је такав начин уједињења произвео.

Целину за себе чини поглавље дисертације у коме је обрађено политичко позиционирање елита из Босне и Херцеговине и њихова улога у расправама вођеним око доношења Видовданског устава (196-316 стр). Кандидат је идентификовао политичке визије српске елите из Босне и Херцеговине и указао на оштре идеолошке поделе око југословенства. Југословенско опредељење дела српске елите из Босне и Херцеговине утицало је да и у политичком организовању следе идеју једне општејугословенске странке организоване на политичким идејама, а не верским или националним основама. Како је политичко организовање муслимана и Хрвата било је на верској и националној основи политичка разједињеност српског политичког фронта имала је конкретне последице (политичка инфериорност у заштити националних интереса, недовољно јак утицај Срба из Босне и Херцеговине у политичким централама странака). Колега Мاستиловић је истражио учешће представника српског народа из Босне и Херцеговине у организовању страначког живота и идентификовао утицаје који су на тај процес вршиле аграрна реформа, безбедносне прилике у којима се живело, појава верских и националних сукоба. Посебно је анализирана делатност Југословенске демократске лиге и њено занимање за Босну и Херцеговину, али и активности римокатоличког клера, присталица југословенске идеје, заговорника националног ексклузивизма. Истраживање је показало да је у процесу политичког организовања било много лутања, ишчекивања, несналажења, а мало јасних платформи и дефинисаних циљева. У таквим околностима формиране су нове политичке партије и започеле рад странке са дугом историјом и богатом традицијом. Једна од основних карактеристика страначког организовања српске елите у Босни и Херцеговини била је њихова везаност за политичке партије у Србији. Посебну пажњу колега Мастиловић је посветио понашању српске елите из Босне и Херцеговине у првим политичким кризама које су потресале новонасталу државу, а биле везане за утемељење и рад Привременог народног представништва, активност и незнатну улогу представника Срба из Босне и Херцеговине у Привременом народном представништву, политичка кретања у Босни и Херцеговини, организовање избора за Конституанту и околности у којима је до тога дошло (нестабилне националне прилике, смањена безбедност, социјално незадовољство). Кандидат је уочио и чињеницу да је у првим послератним годинама на простору Босне и Херцеговине било много оних који, како каже, нису били у прилици да се „спријатеље са данашњим стањем“, који су робовали прошлости и које је тек проток времена могао да убеди да живе у новој држави. Кандидат је свеобухватно сагледао бројне елементе изборних борби, обрадио делатност политичких партија, анализирао изборне резултате, указао на крхку природу демократског поретка. У посебном одељку обрадио је „уставно питање“, анализирао нацрте устава, указао на снаге које су тежиле „разградњи“ југословенске државе.

У четвртом поглављу дисертације, насловљеном „Године расплета и кризе (1921-1929)“ (316-560 стр), истражена су основна питања која су одређивала унутрашње политички живот у Босни и Херцеговини – аграрно и национално питање. Имајући на уму искуство живота у Отоманском царству и Аустро-Угарској припадници српске политичке елите су, независно од политичког опредељења, били заговорници радикалног решавања аграрног питања у корист сељаштва. Разлике су постојале око потребе и начина давања одштете ранијим власницима земље (аге и бегови), што је део српских политичара из Босне и Херцеговине конфронтирало ставовима партијских централа у Београду, склоних да на „аграрном питању“ склапају

политичке компромисе и коалиције. Власт је бринула и чињеница да је незадовољство становништва провоцирало социјалне nerede праћене насиљем. У таквим околностима власницима земље исплаћивана је мања надокнада за одузету земљу од ранијих прихода. Тек је договор владе и ЈМО, који је био праћен конкретним подзаконским актима, уредио поступак ликвидације беглучких имања, али је и после тога било много отпора и компликација. Цело питање додатно је усложњавала и чињеница да су ратни добровољци самоиницијативно запоседали аграрне поседе и тако већ компликовано питање аграрних односа чинили још тежим. Колега Мاستиловић је показао у којој је мери аграрно питање било исходиште сукоба и мржњи између православног и муслиманског становништва Босне и Херцеговине. Кандидат је прецизно дефинисао и ставове српских политичких елита из Босне и Херцеговине о националном питању. Посебно је обрадио однос и очекивања која су оне имале према муслиманском корпусу, као верски отуђеном делу јединствене српске нације. Анализирао је процес „удаљавања“ муслиманског становништва од српске нације, идентитета и страначког организовања унутар српских политичких партија. Упоредо са тим, истраживања колеге Мастиловића су указала на процес „хрватизације“ католичког становништва Босне и Херцеговине, агресивне поступке Римокатоличке цркве и њен клерикализам (делатност надбискупа И. Шарића), толеранцију која је постојала код дела српских политичара југословенског опредељења, што је све утицало на природу процеса унутар кога су верске разлике постепено почињале да буду маркантна одредница националног идентитета. Анализом су били обухваћени и менталитети карактеристични за Босну и Херцеговину (крајишки, посавски, средњобосански, херцеговачки, дринско-полимски). Истраживање је показало да се политичка опсервација српског националног питања превасходно исцрпљивала расправама о томе да ли је настанком Краљевине СХС српско питање било коначно решено. Кандидат је показао у којој је мери задовољство уједињењем током 20-тих година XX века утицало на „националну демобилизацију“ српског народа, а супротстављање агресивном наступу хрватског национализма и одбрана југословенске државе постали основни национални задатак српске политичке и интелектуалне елите из Босне и Херцеговине. У том контексту темељно је обрадио ставове српских интелектуалаца југословенске оријентације и покушао да изнађе одговор на питање зашто су ти некада огорчени национални борци (Н. Стојановић, В. Грђић, Д. Васиљевић...) прихватили и заступали нове политичке погледе. Истраживање је, такође, показало у којој су мери, са протоком времена, наведена питања била додатно политички актуелизована, партијски заоштрена, верски фанатизована, национално оптерећене ексклузивизмом. Одмерен је политички утицај присталица југословенске идеологије и показано у којој су мери оне биле жртве сукоба са Н. Пашићем. Приказане су и промене које су захватиле политичке партије, а које су посебно долазиле до израза у годинама изборних борби, формирања политичких савеза, бирања кандидата и организовања кампања, као и у месецима после избора. Аутор је дошао до закључка да се међу представницима српског народа у Босни и Херцеговини осећао недостатак интелектуалне елите спремне и способне да у датим околностима, одређеним постојањем југословенске државе, дефинише националне циљеве и српски национални програм.

Пето поглавље докторске дисертације колеге Мастиловића посвећено је годинама личног режима краља Александра Карађорђевића (1929-1934) (561-705 стр). У тим деловима текста обрађено је више питања везаних за улогу српске елите из Босне и Херцеговине у завођењу шестојануарског режима, успостављању бановина као нових центара политичке моћи,

делатности српске политичке елите у годинама ограничене уставности и поновне појаве национализма. Кандидат је расветлио мотиве који су пресудно утицали на истакнуте представнике српског народа да подрже лични режим, али и показао у којој је мери недемократска суштина тог режима део политичких првака удаљила од идеја диктатуре. Посебно су истражене ракције становништва и њихова очекивања, понашање политичких лидера, активности власти, односи са политичким партијама у Србији. Искуство живота у југословенској држави већина представника босанских Срба оцењивала је као позитивно. Ипак, у њиховој критици режима посебно се замерало што је допуштено да Босна и Херцеговина изгуби улогу „копче“ која би повезивала моравско-тимочку Србију са подравском Хрватском. Са протоком времена се показало да је завођење диктатуре додатно повећало политичке разлике које су делиле српски народ и утицало да један део политичких представника Срба пригрли идеологију интегралног југословенства, други своје опозиционаштво усмере ка режиму, трећи прихвате ставове блиске хрватском покрету. Фанатизма није недостајало ни на једној страни, што је само допринело даљем раздору и распламсавању политичких борби после завођења ограничене уставности и убиства монарха. Анализиран је рад и учинак банских власти и показано у којој је мери оптерећење прошлости (историјско, политичко, верско, економско, културно) онемогућило реализацију политичких идеја диктатуре. Учвршћивање власти уз примену недемократских метода није могло да допринесе укоренивању идеја интегралног југословенства, али је пружио прилику делу политичких првака Срба из Босне и Херцеговине да на кратко запоседну висока места у државној служби. Део њих се укључио у процес формирања државне странке, али по окончању личне власти завршио на маргини политичког живота. Колега Мاستиловић је темељно обрадио реакције српских политичких првака на појаву Загребачких пунктација, расветлио клерикалну делатност Римокатоличке цркве, скренуо пажњу на нарастање националног и верског екстремизма.

У шестом поглављу докторске дисертације, насловљеном „Године Милана Стојадиновића (1935-1939)“ (706-854 стр), пажња је посвећена страначким прегруписавањима која су следила после убиства монарха, влади Милана Стојадиновића, формирању државне странке „Југословенске радикалне заједнице“ (ЈРЗ), политичким кризама које су потресале Краљевину Југославију. Колега Мастиловић је свестрано обрадио политичке прилике у Босни и Херцеговини. Указао је на ракције које је код српских политичара у Босни и Херцеговини изазвала идеја о приближавању хрватске и српске политичке опозиције. Реконструисао је активности странака везане за изборе из маја 1935, анализирао постигнуте резултате, проговорио о политичком моралу (корупција, непотизам, неморал...) и скренуо пажњу на процес смене генерација карактеристичан за српске политичаре из Босне и Херцеговине. Колега Мастиловић је дужну пажњу посветио формирању владе Милана Стојадиновића. Посебно се осврнуо на формирање и организацију ЈРЗ у Босни и Херцеговини и улогу коју је режим поверио М. Спаху, вођи босанско-херцеговачких муслимана. Идентификовао је појаве политичког реваншизма и насиља, пропратио судбину муслиманског света са српским националним идентитетом, уочио незадовољство српског становништва политиком ЈРЗ. Политика коју је водио М. Стојадиновић најдиректније је јачала оне политичке снаге међу Србима из Босне и Херцеговине које су према режиму биле у опозицији, а самим тим и све ближе политичкој позицији хрватског покрета. Сам утицај политичких представника српског народа из Босне и Херцеговине у Београду је непрестано слабио. Кандидат је приказао процес током кога је интегрално југословенство као основни курс државне политике почело да слаби и

исчезава. Обрадио је делатност Удружене опозиције на простору Босне и Херцеговине. Упоредо са тим указао је на бујање ексклузивног хрватског национализма и последице које је та појава изазивала у национално и верски измешаној средини каква је била Босна и Херцеговина. Наведени процес водио је дубокој политичкој кризи која је, уз остало, одредила судбину Милана Стојадиновића. И у овом поглављу рада аутор је пропратио политичку судбину генерације српских политичара стасалу у предвечерје Првог светског рата.

Докторску дисертацију колеге Драга Мاستиловића засвођује поглавље под насловом „Живот у сенци рата (1939-1941)“ (855-954 стр). У њему су темељно обрађени ставови представника српске елите из Босне и Херцеговине на споразум Цветковић – Мачек. Посебна пажња је посвећена реакцијама оног дела српског народа који је живео на територијама које су одредбама споразума ушле у састав Бановине Хрватске. Истраживање је показало да наведени протести, који су говорили о страху Срба за егзистенцијални опстанак у хрватској јединици, нису наишли на одјек у Београду. Тиме је процес разбијања српског политичког фронта у југословенској држави ушао у своју последњу фазу. За представнике српске политичке елите из Босне и Херцеговине то је значило крај илузије да политичари из партијских централа у Београду могу на најбољи начин да заштите њихове интересе и пораз политике која је инсистирала на увек хармоничним односима са државом независно од тога да ли она на ваљан начин штити конкретне интересе српског народа у тој области. У таквим околностима представници српске политичке елите из Босне и Херцеговине били су принуђени да сами воде борбу на више фронтова – против заговорника идеје о аутономној Босни и Херцеговини из муслиманског корпуса, протагониста великохрватске идеје, непријатеља југословенске државе. Наведени концепти су, у тумачењима Срба, поништавали суштину положених жртава за национално уједињење, делили Србе и враћали границу на реку Дрину.

Научни допринос

Научни допринос докторске дисертације колеге Драга В Мاستиловића је несумњив. У питању је тематски ново, фактографски богато, по структури логично и мисаоно-кохерентно историографско дело. Дисертација је хеуристички превасходно утемељена у новој, богатој, разноврсној и до сада мало коришћеној изворној архивској грађи, мемоарским изворима, штампаним и периодичним историографској литератури, што је омогућило кандидату да у свим сегментима теме прекорачи компилативну раван и досегне до нових сазнајних резултата. Кандидат је посматрао историјске процесе дугог трајања и изузетно сложеног карактера везане за деловање српске политичке елите из Босне и Херцеговине, анализирао идеје, државне концепције, политичке утицаје, ангажман, бројне облике политичких трансформација карактеристичне за појединце али и за читаве генерацијске кругове мислећих људи. Достигнути научни резултат најдиректније обогаћује наша постојећа знања о прошлости југословенске краљевине, политичком учинку и утицају српске политичке елите из Босне и Херцеговине.

Закључак

Докторска дисертација колеге мр Драга В. Мастиловића урађена је у складу са одобреном пријавом. У питању је оригинално и самостално научно дело засновано на богатој фактографији досегнутој темељним истраживањима које је кандидат предузео.

Имајући све наведено у виду част нам је да Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду предложимо да прихвати наше позитивно стручно мишљење о докторској дисертацији кандидата Драга В. Мاستиловића **„Српска елита из Босне и Херцеговине у политичком животу Краљевине СХС/Југославије (1918-1941)“** и одобри јавну одбрану на којој би чланови Комисије изнели своје појединачне примедбе и сугестије.

У Београду

Комисија:

28.10.2013.

Др Гордана Кривокапић Јовић, виши научни сарадник,

Институт за новију историју Србије

Др Софија Божић, виши научни сарадник,

Институт за новију историју Србије

Др Мира Радојевић, доцент,

Филозофски факултет у Београду

Др Љубодраг Димић, редовни професор,

Филозофски факултет у Београду

(ментор и писац реферата)